

Ярослав Марущак

Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

КОРПОРАТИВНІ СУБ'ЄКТИВНІ ПРАВА В КОМЕРЦІЙНИХ ТОВАРИСТВАХ

Yaroslav Maruschak

National University "Odesa Law Academy", Ukraine

CORPORATE SUBJECTIVE RIGHTS AT COMMERCIAL COMPANIES

The problem of the definition of «corporate subjective rights» is reviewed. Considered three formulations of a concept in the legislative acts of Ukraine. It is justified that in Ukrainian legislation there are some difficulties with formulation of the main features of the corporate subjective rights. Attention is drawn to the heterogeneity of legal regulation of subjective corporate rights in Ukraine. It was emphasized that the existing regulation by the Civil, Tax Code and some laws are not sufficient and needs to be improved.

Examined the rights of persons who are the members of business associations. It is proved that corporate rights are the way to protect property and property interests of participants in business associations.

Key words: corporate law, corporate rights, subjective corporate rights.

Розвиток економічних відносин в Україні набирає стрімких обертів. Разом з цим виникає потреба в їх правовому регулюванні. На даному етапі становлення корпоративного права не всі питання знайшли своє вирішення в законодавстві. Виключенням не стало й питання, пов'язане з визначенням корпоративних суб'єктивних прав.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці І. В. Спасибо-Фатеевої, В. В. Луця, С. С. Кравченка, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчука, О. В. Щербини, Н. С. Глусь, І. Б. Сакуріна.

Метою цієї статті є дати правовий аналіз поняттю корпоративних суб'єктивних прав, з'ясувати їх юридичну природу, визначити їх місце в системі корпоративних відносин.

У сучасному корпоративному праві одним з найцікавіших питань, безумовно, є проблема суб'єктивних корпоративних прав. Це обумовлено тим, що визначення цього поняття відображається як в Цивільному кодексі, так і в Господарському кодексі України. В Законі України «Про оподаткування прибутку підприємств» також приділялася увага корпоративним правам, але закон втратив чинність. Потім визначення корпоративних прав знайшло відображення в Податковому кодексі України.

Взагалі, слід детальніше зупинитися на законодавчих визначеннях корпоративних прав. За Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств»: «Корпоративні права – це право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах»¹. З цього визначення основними ознаками корпоративних прав слід назвати обов'язкову участь особи у праві власності на статутний фонд, отримання відповідної частини прибутку, володіння правом управління. Проте, таким чином статутний фонд втрачає статус основоположних фінансових інструментів юридичної особи, і стає фактично спільною власністю осіб, які володіють частками юридичної особи.

Податковий кодекс дещо змінив визначення суб'єктивних корпоративних прав (ст. 153.3): «це право особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації (юридичної особи) або його частку (пай), що включають правомочності на участь цієї особи в

¹ Закон про оподаткування прибутку підприємств 1994 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/334/94-вр>> (2016, вересень, 12).

управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»¹. Як бачимо, Податковий кодекс розширив та вдосконалив поняття корпоративних прав, але все одно залишив деякі неточності. Як прийнято вважати, статутний фонд юридичної особи є власністю цієї юридичної особи, а Податковий кодекс робить його власністю особи у якої є корпоративні права.

Господарський кодекс визначив корпоративні права наступним чином (ст. 167): «права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами»².

Закон «Про акціонерні товариства» визначає корпоративні права як «сукупність майнових і немайнових прав акціонера — власника акцій товариства, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами»³.

Цивільний кодекс України не використовував поняття «корпоративні права», він ввів поняття «право участі у товаристві» (ст. 100)⁴. Але по суті, в деякій мірі, вони схожі – порядком участі у товаристві, статусом статутного фонду тощо, при цьому не надається яких-небудь розширених ознак суб'єктивних корпоративних прав. Необхідно зазначити, що поняття «корпоративні права» мають виражений цивільно-правовий характер. Поняття права на участі в товаристві було визначене як особисте немайнове право, що унеможливило його передачу іншій особі. Здійснюючи це право в порядку, встановленому законом, особа стає учасником товариства. Якщо таким товариством є організація, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками, то особа, реалізувавши це право, набуває низку юридично забезпечених можливостей, яку законодавець визначає як корпоративні права. Їх орієнтовний перелік наведено у Цивільному та Господарському кодексах України (відповідно ст. 116 та ст. 167), а також у Законах України «Про господарські товариства» (ст. 10) та «Про акціонерні товариства» (статті 25-27)⁵.

Грунтуючись на визначеннях, наведених у вищезазначених нормативно-правових актах, можна запропонувати наступну класифікацію прав учасників господарських товариств:

- брати участь в управлінні справами товариства в порядку, визначеному в статутних документах, за винятком випадків, передбачених законом;
- брати участь в розподілі прибутку товариств та одержувати його частку (дивіденди) ;
- одержувати інформацію про діяльність товариств у порядку, передбаченому установчими документами;
- Здійснювати відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, в порядку встановленому законом.

Важливим аспектом залишається те, що вищевказані права та повноваження не є вичерпаними. Вони розширюються відповідно до установчих документів юридичної особи. Також, деякі доповнення до цих прав відображаються в інших законодавчих актах нашої держави. Якщо розглянути статут акціонерного товариства, то можна побачити обсяг прав, які надаються акціонеру. Розмір цих прав залежить від класу привілейованих акцій. Для прикладу, можна навести наступні права:

- Черговість виплати дивідендів та їхній розмір;
- Визначення випадків та умов, відповідно до яких, відбувається конвертація привілейованих акцій одного класу, у привілейовані акції іншого класу або прості акції чи інші цінні папери;

¹Податковий кодекс 2010 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>> (2016, вересень, 12).

²Господарський кодекс 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>> (2016, вересень, 12).

³Закон про акціонерні товариства 2008 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>> (2016, вересень, 12).

⁴Цивільний кодекс 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2016, вересень, 12).

⁵ Луць, В.В., Васильєва, В.А., Кібенко, О.Р. (2010) *Корпоративне право України*. Київ: Юрінком Інтер, 170.

- Визначається, черговість виплат у разі ліквідації товариства;
- Визначається, ліквідаційна вартість;
- Визначається, порядок отримання інформації.

Отже, виникає питання, яке стосується правової природи поняття корпоративних прав. Останнім часом дослідники приходять до висновку, що це симбіоз прав майнового та не майнового характеру¹. Це й же підхід ми можемо побачити й в законодавчих актах. Як приклад, можна навести Закон України «Про акціонерні товариства», а саме: в статті 2 розглянуто корпоративні права акціонерів як сукупність їх майнових та немайнових прав, які виходять з їхнього права власності на акції.

Майнові складові корпоративного права є безпосереднім наслідком участі у формуванні статутного (складеного) капіталу. Вони слугують критерієм розмежування двох правових категорій — права участі в товаристві та корпоративного права. Однією із основних відмінностей цих категорій І. В. Спасибо-Фатеева називає їх співвідношення як родового та видового понять, адже право участі стосується будь-якого товариства, а не лише господарського². Виникнення суб'єктивного корпоративного права відбувається з моменту вкладення майнового змісту в юридичну особу яка була створена.

Суб'єктивні корпоративні права за своїм змістовним наповненням можна поділити на наступні види :

- Абсолютні – тобто, ті права, які включають в себе і організаційні і майнові. Право брати участь в управлінні справами юридичної особи та право на майно юридичної особи, та розподілу прибутку.

- Часткові – тобто, ті права, які включають в себе тільки один елемент. Тут мова йдеться, або про організаційне право, або про майнові права.

Відповідно до нормативних актів та установчих документів, члени юридичної особи можуть бути наділені додатковими правами. Як приклад можна навести, що особа – акціонер, яка в своєму розпорядженні має десять відсотків акцій, має право винести питання, і це питання обов'язково включається до слухання на загальних зборах, правлінням.

Якщо розглядати питання про майнові права учасників юридичних осіб, то ключовим фактором вважається та форма, відповідно до якої створювалося товариство. Але не зважаючи на це, законодавством нашої держави надається певний перелік правил, які отримують члени господарських товариств, незалежно від форми цієї юридичної особи. Це перш за все обумовлюється самим змістом корпоративних відносин.

За загальне правило, прийнять виділяти чотири види таких прав, а саме:

- *Одержання прибутку*. Тобто, отримання частини прибутку від діяльності товариства, відповідно до тієї частини яку має учасник у статутному капіталі юридичної особи. Особливим моментом, є те що, право на прибуток мають лише ті особи, які являються учасниками товариства на початок строку з якого обчислюється виплата дивідендів. Закон України “Про господарські товариства” у статті 4 закріпив право розподілу прибутку за установчими документами товариства. Ще одна стаття цього закону визначила що, виплата акціонерам частини прибутку (дивідендів) здійснюється один раз на рік за підсумками календарного року, а строк і порядок виплати визначаються у статуті, говорить нам стаття. Закон України “Про господарські товариства” не єдиний нормативний акт, який торкається питання виплати дивідендів. Так у Законі України “Про акціонерні товариства” вказано, що виплата дивідендів здійснюється у строк не пізніше шести місяців після закінчення звітного року, це встановлено в статті 30 цього закону. Отже, законодавець зобов'язує через установчі документи виплачувати дивіденди учасникам товариства, при цьому надаючи товариству право, на свій розсуд вибирати, коли і як це робити. Адже прибуток і є основною метою діяльності комерційних товариств. Прибуток - це той визначальний майновий інтерес, заради якого учасник товариства вкладає своє майно до статутного фонду. Як доречно зауважує О. Р. Кібенко, навіть такі повноваження учасника, як право на отримання інформації та

¹ *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти)* (2007). Тернопіль: Підручники і посібники, 91; Кравченко, С.С. (2007). *Юридична природа прав учасників господарських товариств*. Київ, 18.

² Спасибо-Фатеева, І.В. (2005). Проблеми права участі у товаристві. *Юридична газета*, 8.

участь у загальних зборах, спрямовані передусім на захист його майнових інтересів¹.

- *Проведення відчуження у статутному капіталі.* Учаснику товариства, надається право на відчуження своїх часток зі статутного капіталу. Законом України “Про господарські товариства” та Цивільним кодексом визначаються основні положення відчуження своєї частки учасником. Відповідно до ст. 127 Цивільного кодексу, здійсненні права на відчуження своєї частки в повному товаристві, відбувається з погодженням інших учасників цього товариства. Це положення закріплює і Закон України «Про господарські товариства» в ст. 69. В товаристві з обмеженою відповідальністю ситуація виглядає зовсім по іншому. Учасник на свій розсуд розпоряджається своєю часткою.

- *Отримання активів, у випадку ліквідації товариства.* Це право було закріплене Господарським кодексом в ст. 167. Це право для учасників юридичної особи також було відображено в Цивільному кодексі. Регулювання даного питання ще можна побачити в Законі України «Про акціонерні товариства» та Законі України «Про господарські товариства». Відповідно до першого нормативного акту, майно товариства розподіляється між акціонерами відповідно до ст. 89 Закону, після прийняття рішення про ліквідацію такого товариства. Що ж до Закону України «Про господарські товариства», то ст. 21 зазначає, що «грошові кошти, що належать товариству, включаючи виручку від розпродажу його майна при ліквідації, після розрахунків з оплати праці осіб, які працюють на умовах найму, та виконання зобов'язань перед бюджетом, банками, власниками облігацій, випущених товариством та іншими кредиторами, розподіляються між учасниками товариства у порядку і на умовах, передбачених цим законом та установчими документами, у шестимісячний строк після опублікування інформації про його ліквідацію».

- *Переважне право на частку у статутному капіталі.* Як відомо, дане правило не застосовується тільки до акціонерних товариств та повних товариств. Учасники всіх інших форм товариств мають переважне право на купівлю частки, перед третіми особами. Відповідно до того, що частка купується пропорційно до розмірів тих часток, якими вже володіє учасник, здійснення купівлі не залежить від повної чи не повної оплати цим учасником вкладів.

Щодо акціонерів, які володіють привілейованими акціями. Вони можуть вимагати від товариства викупу ним акцій, які належать цьому учаснику. Це відбувається у тому випадку, коли власник привілейованих акцій на загальних зборах голосував проти :

- внесення змін до статуту товариства, якими передбачається розміщення нового класу привілейованих акцій, власники яких матимуть перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат під час ліквідації акціонерного товариства;

- розширення обсягу прав акціонерів — власників розміщених класів привілейованих акцій, які мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат під час ліквідації акціонерного товариства². Отже, як вбачається з аналізу законодавства, в першу чергу захищаються майнові права особи, яка володіє акціями. Функції, які пов'язані з управлінням товариства, також мають суту економічний характер. Як наведено вище, особа може вимагати викупу акцій, якщо рішення загальних зборів погіршує прибуток акціонера, або створюється ризик втрати вкладів які були ним зроблені.

Висновки. Корпоративні права є доволі складним симбіозом цивільних та господарських правовідносин. В їхню основу покладено одержання прибутку від товариства. Через недостатню розробленість даного питання на законодавчому рівні мають місце різні за змістом поняття суб'єктивного корпоративного права в різних кодексах (Господарський кодекс, Податковий кодекс, Цивільний кодекс) та законодавчих актах (Закон України «Про акціонерні товариства») виникають проблеми з розумінням та використанням на практиці даного положення. Поняття корпоративних прав необхідно закріпити в якомусь одному кодексі, на мою думку – це Цивільний кодекс. Оскільки на меті учасника комерційного товариства є отримання прибутку і для цього ним вкладаються кошти в це товариство, що посвідчується для прикладу акціями.

¹Кібенко, О.Р. (2005). *Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України*. Харків: Страйд, 309.

²Луць, В.В., Васильєва, В.А., Кібенко, О.Р. (2010) *Корпоративне право України*. Київ: Юрінком Інтер, 177.

References

1. *Gospodarskyi kodeks 2003 [The Commercial Code of Ukraine]* (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy [Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine]*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>>(2016, veresen', 12). [in Ukrainian].
2. Kibenko, O.R. (2005). *Evropeiske korporatyvne pravo na etapi fundamentalnoi reformy: perspektyvy vykorystannya evropeiskogo zakonodavchogo dosvidu u pravovomu poli Ukrainy [European corporate law on the stage of fundamental reform: the perspectives of using of european legal experience in the legal field of Ukraine]*. Kharkiv: Strayd. [in Ukrainian].
3. Kravchenko, S.S. (2007). *Yuridychna pryroda prav gospodarskyh tovarystv [Legal nature of rights of business entities]*. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Luts, V.V., Vasilyeva, V.A., Kibenko, O.R. (2010). *Korporatyvne pravo Ukrainy [Corporate law of Ukraine]*. Kyiv: Yurincom Inter. [in Ukrainian].
5. *Podatkovyi kodeks 2010 [The Tax Code of Ukraine]* (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy [Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine]*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>>(2016, veresen', 12). [in Ukrainian].
6. Spasibo-Fateeva, I.V. (2005). Problemy prava uchasti u tovarystvi [Problems of participation in business entities]. *Yurydychna gazeta [Legal newspaper]*, 8. [in Ukrainian].
7. *Tsivilnyi kodeks 2003 [Civil Code of Ukraine]* (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy [Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine]*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>>(2016, veresen', 12). [in Ukrainian].
8. *Zakon pro aktsionerni tovarystva 2008 [The Law of Ukraine on joint-stock companies]* (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy [Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine]*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-17>>(2016, veresen', 12). [in Ukrainian].
9. *Zakon pro opodatкування prybutku pidpryemstv [The Law of Ukraine on the taxation of enterprises] 1994* (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi rady Ukrainy [Official web-site of Verkhovna Rada of Ukraine]*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/334/94-bp>> (2016, veresen', 12). [in Ukrainian].
10. *Zdiysnennya ta zakhyst korporatyvnyh prav v Ukraini (tsivilno-pravoviaspekty) [Implementation and protection of corporate rights in Ukraine (civil aspects)]* (2007). Ternopil: Pidruchniky ta posibnyki [Textbooks and manuals]. [in Ukrainian].